

visko Blahoslavovo.

Usnesení lipnické z r. 1592 u Gindelyho, Dekrety, 260.

O současné homiletické diskusi referuje J. Doležal,
Křest. revue 39, 1972, 61-64; viz též R. Bohren, Predigt-
lehre (München 1971), 443nn.

K bohosloveckým motivům bratrského trojdělení viz A.
Molnár, Počínající, pokračující dokonalí, v: Jednota bratrs-
ká 1457-1957 (Praha 1956), 149-165.

KRÁSA A SLUŽBA TEOLOGIE

Milan Opočenský

Mezi vědami je teologie ta věda nejkrásnější. Dává nejvíce zabrat hlavě a srdci. Nejtěsnější se přibližuje k lidské skutečnosti. A umožnuje nejjasnější výhled směrem k pravdě, po které se ptá a pádí všecka věda. Je to krajina s ohromně dalekými, a přece vždy ještě jasnými obzory, jako je krajina Umbrie nebo Toskány. A je to umělecké dílo tak vznešené a tak bizarní, jako je dom v Kolíně nad Rýnem nebo v Miláně. Avšak mezi vědami je teologie také ta nejtěžší a nejnebezpečnější. Je při ní možno skončit v zoufalství nebo v namyšlénosti. Ale to nejhorší, co se může teologii přihodit, je, že se stane svou vlastní karikaturou.

Karl Barth¹

Chci v tomto příspěvku shrnout a vyzdvihnout některé téze z teologické literatury, které se mi zdají příznačné pro současné myšlení, a které zůstávají nosné pro cestu teologie a církve dnes i zítra.

I.

Teologie se neobrací především k podstatě a bytí Boha, nýbrž vychází z faktu zjevení, Božího pohybu, Božího skloně-

ní.² Pokud jde v teologii o Boží podstatu, potom pouze v souvislosti s tímto pohybem Božím v dějinách. O dějinných událostech a skutečnostech v teologie vlastně jen prostřednictvím církve, která tímto Božím jednáním vznikla, slyšela jeho řeč a na jejím základě i dnes mluví a zvěstuje.

Teologické výpovědi jsou vždy aposteriorní. V tom smyslu je teologie funkcí církve. V 18. a 19. století byly dost obvyklé pokusy chápat to, co se děje v církvi, jen jako zvláštní případ širší tématiky, která se týká podstaty náboženství. Chápeme-li teologii jako funkci církve, zůstává její úlohou pomáhat církvi, aby předávala přijatou Boží řeč dále tak, aby to bylo přiměřené věci. Teologická reflexe je na prvném místě ve službě církve.

Avšak aby teologie mohla splnit svůj úkol, musí být svolná. Vposledu je vázána pouze předmětem své práce. Dnes je do značné míry obecně přijaté, že teologie je funkcí církve a službou církvi. Avšak ještě před čtyřiceti lety se setkáme s názorem, že teologie je prostě vědou o náboženství. Byl to prý Albrecht Ritschl, kdo se zasloužil o rozlišení náboženství a teologie. Na druhé straně Erich Seeburg ještě r. 1939 vidí skutečný smysl teologické práce ve vytváření náboženství (*Religion schaffen*).

Především pod Barthovým vlivem se prosazoval názor, že bez církve by nebylo žádné teologie - a bez teologie by nebylo církve. Vztah mezi teologií a církví byl vyjasňován pozvolna a v pomalém procesu. Okamžitě se ozvala otázka, zda církevností teologie nebude trpět její vědeckost. Nepovede církevní charakter teologie prostě k tomu, že teologie bude repristinovat ortodoxii? Ozývaly se i obavy, zda se teologie nedostane do izolace, pokud jde o její vztah k ostatním humanitním vědám. Taková izolace by nutně vedla k vědeckému obskuranismu.

Dialektická teologie se pokouší ukázat, že teologie má své oprávnění mezi ostatními vědami jen tehdy, vychází-li

z události zjevení a z dějinné skutečnosti církve, která je odpovědí na toto zjevení. Jinak by mohla teologickou reflexi převzít kterákoli jiná věda.

Mluvíme-li o církevnosti teologie, neznamená to, že chceme vytvořit nějaký chráněný prostor, v němž by nedocházelo ke konfrontaci s výsledky jiných věd. Teologie nemá za úkol konat vlastní zvěstovatelskou činnost v církvi. Heinrich Vogel upozorňuje na rozdíl mezi kázáním a teologickou přednáškou: zvěstovat evangelium znamená přehrát kus symfonie, kdežto teologický diskurs symfonii rozebírá a vykládá.³

V teologii jde o sebereflexi církve - zejména pokud jde o přiměřenost věci při zvěstování, které církve koná. Teologie rozebírá, do jaké míry církev a její kazatelé zůstávají při zvěstování věrni věci, která je obsahem kázání. Může se stát, že teologická reflexe přejde z formy analytické (diskusivní) do vlastního zvěstování. Kdo poslouchal fakultní přednášky J. L. Hromádky, vzpomene si, že v jeho přistupu nejednou mizela jemná hranice mezi přednáškou a kázáním.

Teologická práce (autoreflexe) je uložena nejen církvi a nositelům učitelského úřadu, nýbrž každému členu církve. Teologičtí učitelé a kazatelé jsou k tomuto dílu zvláště pověřeni. Od presbyterů a ostatních členů církve se liší pouze tímto zvláštním pověřením, k němuž jsou povoleni a několikaletým studiem metodicky připraveni. Všichni členové církve mají mít minimální teologické sensorium, aby mohli sami zkoumat, zda církev ve svém zvěstování a ve svých postojích je věrná věci samé, je věcná a věci přiměřená. V tom smyslu je teologie věci celé církve a není třeba nějakého zvláštního učitelského úřadu, jako je tomu v katolické církvi (*potestas magisterii*).

Ke starosti teologie patří to, aby Kristus zůstal Pánem, aby jeho panství a svrchovaný nárok nebyly zatemnovány, aby nebylo zrušeno dělítko mezi Božím slovem a řečí (tj. zvěstováním) církve. Jen tak je teologická práce službou pro zvěs-

tování. Koná se v poslušnosti a neustálém naslouchání. Trvalým teologovým programem je slovo Anselmovo "Credo, ut intellegam". Je příznačné, že toto slovo je součástí modlitby, která stojí na počátku jeho spisu Proslogion (který se měl původně jmenovat Fides quaerens intellectum).

Teologie je činnost víry. Jde v ní o úsilí, které rozum nevyřazuje - naopak se rozumu doptává, hledá rozumové vyjádření. Víra usiluje o získání rozumových poznatků. S tím souvisí požadavek vědeckosti, který si teologie klade a vyhlašuje nárok na vědeckost. Nemá však ambici, aby ve všem vyhověla pojetí vědy sekulární, jak si věda dnes rozumí a co chápe jako vědeckost. Teologii musí jít především o to, aby svou práci konala způsobem, který je přiměřený jejímu předmětu a její úloze. Teologie si musí neustále klášťot, zda její svoboda není ohrožena - svoboda k věcné, věci přiměřené a skutečně vědecké práci. Svobodu teologie může ohrožovat podle Nového zákona falešná sebejistota (1 K 8,1), světové názory (Ko 2,8), PSEUDONYMOS GNÓSIS (1 Tm 6,20) - to, co si lživě říká poznání. Teologie je vědou sui generis, není však soběstačná ani se nevíti nadřazená. Je svobodná, bdí nad svou svobodou a střeží ji. Teologie si neustále musí být vědoma toho, že pravda a skutečnost, zjevená slovem Boha živého, nikdy nesplývá, není totožná s pravdou a skutečností, které poznáváme vědeckým úsilím.

V teologii jde o existenciální postoj, který není jen divácký, odtažitý. Nejde o to teoreticky, objektivně vypovídat o Bohu, o věci. Teologie mluví k člověku, ke mně a k tobě. Tua res agitur! Ve filozofii je průkopníkem tohoto angažovaného a angažujícího přístupu Søren Kierkegaard ve svém zápasu s hegelovskou filozofií, když nastupuje cestu zpět od abstraktního myšlení k existující skutečnosti. Teologie je neustále v nebezpečí, že se stane pouze moudrostí diváka, který přihlíží. Každá teologická výpověď má být výkřikem tonoucího, je muž jde o život a o smrt. Ale zase to není jen osobní výkřik,

zpráva o osobní situaci. Jde o milost Božího vyvolení, svobodný dar Slova, Ducha svatého, akt povolání do církve. S tím vším se má teolog znova a znova setkávat, aby byl tím, co odpovídá jeho jménu.

V teologii nemůže jít o život, o existenciální situaci na úkor učení. Podle 1 Tm 4,16 učení (DIDASKALIA) má co činit s naším spasením. Prohlubovat se ve známosti Božího panství v Ježíši Kristu je součástí posvěcení. Víra, která roste v poznání, dostává nosnost a šíří, i když také postihuje, že láska Kristova přesahuje všecko poznání (Ef 3,19). Láska je regulativem poznání, které by jinak mohlo vést k nadutosti. Luther věděl o pokusu teologické práce, když formuloval: "summus theologus - summus peccator". Ani velice plodný a tvůrivý teolog nebude ospravedlněn svými "skutky", svými teologickými výkony. I pro něj platí "iustificatio impii" jako pro každého jiného. Augustina neospravedlnuje vysoká úroveň jeho teologické reflexe - ani zase Františka z Assisi neospravedlnuje teologická nenáročnost.

II.

J. L. Hromádka⁴ definuje teologii jako vědecké úsilí o výklad norem a obsahu činnosti, ke které byla církev jako tělo Kristovo zavázána slovem Božím Starého a Nového zákona a která v dějinném zápasu se světem uvnitř i vně nalézala v tomto slovu stálý zdroj sebekontroly, nápravy a naděje.

Podle Hromádky nejde v teologii jen o myšlení, nýbrž o praktické úsilí uplatnit to, co bylo jako pravda odkryto a poznáno. Tato praxe má zase zpětný účinek na teologickou práci a její orientaci. Hromádka zvláště podtrhuje vědeckost teologie. Teologie je vědou, jde v ní o vědecké úsilí. Svým dílem přispívá k vědeckému zkoumání, které je součástí širšího kulturního dění. V tom smyslu je teologie nejen funkcí církve,

nýbrž představuje příspěvek k univerzálně lidskému civilizačnímu úsilí.

Teologie neutíká před vědou a neklade jí hranic. Vítá vědeckou kritiku. Je nebezpečí, aby se pod slovem víra ne-skryvalo mnoho z pověry a mýtů. Vědecká kritika má sloužit k rozpoznání a odkrytí toho, co je pouze pověrou a mýtem. Je třeba si uvědomit, že také v moderním kultu vědy je mnoho nekritického mytu.

Teologie je přesné a přísné sebezkoumání víry. Ve víře jde a má jít o pravdu a skutečnost. Jde o to, aby se naše lidské poznání a náš lidský život pohybovaly na rovině pravé skutečnosti. Tomuto cíli má sloužit také teologie jako vědecké úsilí.

Teologové ovšem nežijí pouze teologickou vědou, nýbrž žijí především z víry, jsouce nalezeni a sevřeni pravdou. Teolog musí vyvinout úsilí, aby poznání pravdě porozuměl, vyložil ji správně, srozumitelně a účinně. Obtíž teologického úsilí spočívá v tom, že skutečnost Božího slova nemůže být uchopena objektivním zkoumáním a hledáním. Rozumové poznání nestačí. Člověk musí zápasit celou existencí.

Skutečná teologie stojí oběma nohami na syrové zemi a pohybuje se mezi hříšnými lidmi. Nebojí se ani toho nejostřejšího vědeckého nástroje. Klade si otázku po autentičnosti a spolehlivosti záznámů toho, že Bůh promluvil a člověk uposlechl. V pátrání po autentičnosti se teologie nezastavuje před autoritou církevní tradice ani před žádnou jinou pozemskou autoritou.

Teolog nemůže vést svůj zápas o poznání poslední pravdy jako nezaujatý divák, jako objektivní badatel. Poznat, oč jde ve slově Hospodinově, může jen ten, kdo je sám slovem zasažen a sevřen. Znalost faktů dějinnych, psychologických, sociálních, civilizačních nestačí. K tomu musí přistoupit osobní znalost slova, a to znamená: být slovem zasažen, odevzdat

se mu a uznat je.

Nejde jen o znalost. Je třeba porozumění. Poznat a porozumět není totéž. Teolog vede členy církve k tomu, aby biblická svědecství, vyznání, církevní dějiny nejen znali, nýbrž aby jim rozuměli. Výklad (interpretace) patří k podstatným úkolům teologie. Je to v podstatě činnost vykladačská. Teolog vykládá to, co má platnost a autoritu bezpodmínečnou. Filozofická myšlenka nemá nikdy tak bezprostřední maléhavost jako slovo Boha živého, které je vždy časové, osobní, konkrétní a praktické. "Slovo Boží jest v čase a prostoru, a přece nad časem a prostorem; jest věčně platné, a přece vždy konkrétní; dává poznávat pravdu, a přece vede k akci, pohybu, praktické službě."

Vedle důrazu Hromádkových postavme několik kritérií, která se objevují v současné diskusi. W. Pannenberg⁵ uvádí v navázání na H. Scholze tři minimální požadavky vědeckosti, jež je také možno aplikovat na teologii:

1. "Satzpostulat." Teologické výpovědi mají kognitivní charakter. Vypovídají o průběhu věcí, činí si nárok na pravdu. Jde o shodu mezi průběhem věci a výpovědi o ní. Nejsou určovány pouze rétoricko-expresivními momenty.

2. Postulát koherence. Jde o jednotný předmětový okruh, který obepíná jednotlivé teologické výpovědi. Skutečnost je chápána *sub ratione Dei*.

3. Postulát kontrolovatelnosti. Zdá se, že tento požadavek se vymyká apriorní autoritě Boží a autoritě biblické zvěsti. Přesto se teologie nemůže uzavírat požadavku kontroly a ověřitelnosti svých výpovědí. Jde nejen o to faktické, o čem teologická věta vypovídá. Jde také o logickou strukturu teologických výpovědí, o myšlenkovou souvislost těchto vět.

To jsou tzv. nesporné minimální požadavky. K tomu přistupují dva postuláty méně průkazné: postulát nezávislosti (za vědecké platí ty věty, které nevznikly pod tlakem nějakých předsudků) a postulát konkordanční (vědecké jsou ty věty, kte-

ré respektuji to, co je biologicky a fyzikálně možné - věty, které neodporují "naší" fyzice a "naší" biologii).

III.

Podtrhněme dialogický charakter teologie. Církev je tu pro svět a proto je neustále v dialogu se světem. Církev chce vést rozhovor s tím, jak člověk v té či oné době rozumí sám sobě, jak rozumí světu a Bohu. Proto teologie vede dialog s filozofií, psychologií, sociologií a v neposlední řadě také s přírodními vědami. Východiskem všeho dialogu je skutečnost, že Bůh s námi mluví, že s námi vstupuje do dialogu. To platí i o člověku jako Božím stvoření. Jsme osvobozeni k tomu, abychom odpovídali, abychom i my vedli dialogickou existenci. Skutečnost Božího dialogu s člověkem stojí za rozpoznáním Martina Bubera, jež vedlo k epochální meditaci "Já a ty".⁶

Církev je společenství těch, kdo z moci smířujícího a odpouštějícího Božího slova mohou opět existovat dialogicky. Je třeba, abychom vedli rozhovor s otci, s vyznánimi, se svědecem těch, kteří nás předešli, ale také s těmi, kteří s námi jsou dnes na cestě. Teologie nemůže být izolována v solipsistické samotě soukromých učenců. Spolu s otci i s našimi současníky se ptáme po pravdě Božího slova. K. Barth⁷ mluví o hlavním rozhovoru s proroky a apoštoly. Ve vedlejším rozhovoru přijímáme rady a varování těch, kteří nás předešli. Udržovat hlavní i vedlejší rozhovor v chodu, rozlišovat mezi nimi a vědět o jejich vzájemné spojitosti - to je také úkol teologie.

To všecko je pozadím našeho dialogu se světem. Součástí tohoto dialogu je také naše pohotovost "vydat počet (APOLOGIA) každému, kdo by nás vyslychal o naději, kterou máme" (1 Pt 3,15). Apologetika se ovšem vydala na tenký led tehdy, když chtěla tajemství Božího zjevení dokazovat. Toto tajemství je

možno přijmout ve víře, ale nelze je ani sebepřesvědčivějšími argumenty démonstrovat. HETOIMOI PROS APOLOGIAN (připraveni dát odpověď) znamená, že církev pro svět, jemuž je dlužna svědecství o záchraně, usiluje o řeč, v níž by mohla nově vyřídit poselství evangelia. Naše řeč nemůže být prostým opakováním či recitováním biblického textu. Jde o "viva vox evangelii" - živý hlas evangelia pro současného člověka. Láska k bližnímu a jeho volání o pomoc nás navazuje k tomu, abychom vedli rozhovor se světem a jeho věděním. To ovšem neznamená, že by teolog měl konat vlastní práci filozofa, psychologa, přírodo-vědce. Každý tento obor má své vlastní právo, své pověření a svou vlastní důstojnost. Teologie svým dialogickým přístupem chce říci, že člověk se vším svým poznávacím úsilím a všecek jeho svět patří Bohu.

IV.

Hans-Joachim Kraus připomíná úzké sepětí teorie a praxe v teologické práci - podobně jako v biblické zvěsti samé splývají teorie a praxe.⁸

Tuto skutečnost připomíná, jak známo, také marxismus. K. Marx rozvinul učení o teorii a praxi ve svém zápasu s mla-dohegeliány. Jeho druhá téze o Feuerbachovi zní: "Otázka, zda lidské myšlení se dobírá předmětné pravdivosti, mení otázkou teorie, nybrž je otázkou praktickou. V praxi musí člověk dokázat pravdivost, tj. skutečnost a moc, pozemskost svého myšlení. Spor o skutečnost či neskutečnost myšlení, které se izoluje od praxe, je otázka čistě scholastická."

Na tento problém naráží J. L. Hromádka ve své pozoruhodné přednášce "Beyond Ideologies" v sérii Laidlaw Lectures 1956, které byly předneseny na Knox College v Torontu. "Any theory, any idea and philosophy, can be understood in its essence only if we understand the concrete situation in which

it originated and if we relate it to our concrete circumstances of life... In the very substance of the theology of the Christian church rests the unity of theory and practice. There is no theology without an unceasing self-confrontation with what God said and did, with what the church has witnessed in its life and thought, with the needs, outcries, sufferings, and hopes of the present man... The Marxistic emphasis upon the unity (not identity) of thought and life, of theory and practice, cannot be understood without the background of the Biblical tradition which has not died out in spite of all Christian intellectualism and dogmatism."⁹

Vraťme se však k tezím H.-J. Krause. Podle něj se teologie orientuje na skutečnost vlády Boží, jež je v pohybu, mění svět a obnovuje život. Proto v teologii nemůže jít pouze o teorii, nýbrž je to záležitost eminentně praktická. Introvertní teologie není schopna majit vztah k problémům a konfliktům společenského života. Je v nebezpečí, že uvízne v akademické kontemplaci, v zajetí filozofických premis a že bude stabilizovat status quo. Každá teologická výpověď by měla být ověřována praxí. Jinak je v nebezpečí, že se nevědomky stává jen výrazem a odleskem (reflexem) určité praxe. Tím směrem míří přebroušená a přece nikoli nepravdivá kritika revoltujících německých studentů teologie z konce šedesátých let, že "die herrschende Theologie ist die Theologie der Herrscher".

Nade vši teologickou prací je slovo Ježíšovo, řečené na adresu zákoníků a farizeů: Oni mluví a nečiní (Mt 23,3). Nové kritérium teologie a víry je v praxi. Cílem správného myšlení je proměna, změna, obnova.

Slovo, které je hnací silou každé teologické práce, má charakter činu. Důsledkem slova je přeměna světa a obnova života. Vlastní obsah hebrejského termínu "dabar" a řeckého LOGOS je protiidealický. Dabar i LOGOS mají tvořivý náboj, který se vyznačuje efektivností. Biblický LOGOS je tvořivá

Boží síla, která zakládá čin i poznání. V Ježíši Kristu je to skutečnost pozemská a osvobojující. Nejde o to slavit a velebit tvořivou sílu Božího slova jen v teorii. V biblickém pojetí poznání Logu je úzce spojeno s činěním pravdy (J 3,21). To se má odrážet nejen v osobních a mezilidských vztazích, nýbrž platí to i pro prostor vztahů společenských. Pochopit, co to znamená konkrétně - o to se dnes vede zápas v ekumenickém společenství.

S tím je spojena prosba o dar Ducha svatého: Veni, Creator Spiritus. Duch svatý je duch obnovy těla, života i společného života. Dějiny jsou praxí Boží. Je to milost, že se na nich smíme podílet, že je smíme spoluuvytvářet a že do nich smíme vstupovat. Důraz na čin ovšem nemá vést k scestnému pragmatismu. Trvalým úkolem teologie je očišťovat a osvobozovat slovo od všech sil, které by je chtěly zotročit a uvěznit.

v.

Uvedme dva příklady diskontinuity a přeorientování v přístupu k teologické práci.

Richard Shaull,¹⁰ žák Hromádkův a později sám profesor v Princetonu, popisuje, jak byl fascinován teologickou perspektivou v době svých studií, jak mu tato perspektiva pomáhala zvládat problémy církve a světa, jak by nesen křesťanským společenstvím v místním i mezinárodním měřítku. V šedesátých letech si však uvědomuje, že se svět kolem něho mění, hroutí a že se tím mění naše lidské vědomí. Lidstvo se vyrovnanává s gigantickými otázkami, jako je např. přežití člověka na této planetě. Sílu k řešení těchto velikých otázek přijímáme ze společenství víry. Avšak formy, které nesly křesťanské dědictví, se hroutí. Realita církve ztrácí své kontury. Shaull si uvědomuje, že ztrácí něco velmi podstatného a sám

prochází procesem přeorientování. Je nucen opustit mnoho z toho, co pokládal v teologii a eklesiologii za samozřejmé. Na ruinách svého dřívějšího postoje sbírá fragmenty, kterých se dá použít v nové situaci. Má však také pocit osvobození od něčeho, co ho omezovalo a co se stalo sterilní. Hledá novou theologickou metodu, nové kategorie, nové formy společenství, nový styl společenské akce, novou perspektivu a nová paradigmata. V této fázi klade Shaull důraz na práci v týmu, v komunitě.

Neadekvátnost svých theologických kategorií si Shaull uvědomil především v explozivní situaci Latinské Ameriky a později ve Spojených státech. Studenti měli na mysli totální a radikální změnu společenských struktur. Setkání s nimi jej přesvědčovala o tom, že jeho teologie je neúčinná, že studentům nepomáhá. Studenti odmítali idealismus a abstraktní myšlení, kterým je křesťanský přístup nejednou poznámenán. Bylo třeba hledat jinou cestu, jak uvést křesťanskou víru ve vztah k sociálním otázkám. Ukázalo se, že je nutné vzdát se celkového systematického přístupu a žít v jistém, snad zdánlivém "ochuzení". V této situaci však základní biblické obrazy a symboly nabývají na nové účinnosti a síle, prosvětlují situaci, kladou kritické otázky, předkládají nová měřítka. Teolog v takové situaci potřebuje mít podrobnou znalost konkrétní situace. Je třeba hledat určitou metodu v rozhovoru se společenskými vědami. Jen pomalu se objevuje cesta např. pro rozhovor mezi teologií a sociologií. Shaull se sebekriticky přistahuje při tom, že svým liberálním a nehistorickým přístupem vlastně podporoval status quo.

Obrací svou pozornost k eschatologii. Eschatologie mu pomáhá žít v situaci diskontinuity a krize, jednat tvořivě, přijmout chaos, žít bez pevných odpovědí a hledět kupředu s očekáváním vstříc nejisté budoucnosti. Cesta k životu jde prostředkem smrti. Paradigmatem je cesta Kristova: utrpení, smrt, zmrtvýchvstání. Tento přítomný aion pomíjí. Na druhé

straně je přítomnost určována budoucností. Nový svět před námi může překvapivě začít každým okamžikem.

Eschatologický výklad pomohl Shaullově vyrovnat se s politickým liberalismem a kladně přijmout ty, kdo se rozhodli jít cestou radikální (revoluční) změny společenských struktur. Eschatologické dědictví nám ukládá, abychom připomínali světu, že přítomnost má být otevřena pro budoucnost. Vždy je třeba se rozhodovat mezi strategií kontinuity a diskontinuity. Eschatologie nám pomáhá, abychom v nepřehledné, nepředvídatelné a hrozivé situaci žili v naději a vnitřní svobodě. Eschatologie nás otvírá pro nová překvapení, která nás potkávají na cestě, umožňuje nám slavit malá vítězství a mít oči otevřené pro "ohromné maličkosti".

Důležitým pojmem u Shaulla je "the wager" (sázka). Činí sázku, riskuje, jde do neznáma, jestliže se dává vést biblickými obrazy a symboly. Vitalita jeho křesťanské zkušenosti jej pobízí k tomu, aby takovou sázku udělal - aby vsadil na účinnost biblických modelů. Z toho pro Shaulla vyplývají tyto předběžné důsledky:

1. Nežijeme již v situaci celostného systematického pohledu. Mnohé abstraktní theologické pojmy ztrácejí svůj význam a svou závažnost.
2. Realitu, kterou chceme a máme teologicky reflektovat, je třeba žít a uprostřed zápasu je možno nacházet nové výrazivo a pojmové nástroje.
3. Ve chvíli, kdy se hroutí starší systémy, je potřebné být v dialogu s jinými obory (filozofií, společenskými vědami).
4. Je třeba si klást otázku, zda ten či onen systém je do statečně otevřený a pružný, schopný držet krok s dynamickou realitou, zda je schopen přistupovat k dimenzím lidské existence tvořivě.
5. V zápasu o postižení nejhlbších dimenzií lidské exi-

stence může teologie hrát důležitou úlohu tím, že připomíná obrazy, symboly, mluví o událostech a skutečnostech, které překračují naše obvyklé meze. Řeč o Bohu klade otázník nad každou tendenci absolutizovat myšlení a společenské struktury. Řeč o Bohu je ikonoklastická. Konfrontuje nás s perspektivami a možnostmi pro budoucnost, na něž bychom jinak nepomyšleli. Tak se teologie stává dynamickým faktorem při vytváření a přeformulování sekulárních koncepcí.

6. Křesťanské společenství zůstává na cestě. Stojí uprostřed zápasu v naději, že křesťanské symboly jsou klíčem k tomu, co je v lidském životě a dějinách nejzávažnější. I když se zdá, že některé teologické přístupy ztrácejí svůj význam, přece je třeba vsadit na to, že těžkostmi, utrpením, smrtí se může pro nás otevřít cesta do budounosti.

Druhým příkladem může být jiný Američan - Robert McAfee Brown.¹¹ Také u něj teologie vyrůstá z našich zápasů. Je to pokus v křesťanské perspektivě promýšlet a mluvit o tom, co se s námi děje. Jeho vlastní změna orientace v teologické práci nastala v souvislosti s americkým hnutím za občanská práva a s protestem proti válce ve Vietnamu. Do té doby byl - soudí McAfee Brown - v zajetí bělošské anglosaské teologie, která byla inspirována a obohacována teologií evropskou. Uvědomuje si, že teologie, jež pro něho byla normativní, je teologie parochiální, podmíněná časem a místem svého vzniku. Také biblická teologie může být parochiální, jestliže vyrůstá z toho a je určována tím, jak je bible čtena v bělošské, mužské, západní, měšťanské a intelektualistické perspektivě. (S touto redukcí se vyrovnává neidealicky, materialisticky přístup k četbě bible, který je v posledních letech spojen se jmény F. Belo, S. Rostagno, G. Casalis, G. Theissen aj. Trvalým příspěvkem tohoto dílu zůstává rozpoznání, že výklad textu je vždy také výkladem situace interpreta.)

To vše vede McAfeea Browna k tomu, aby začal svou teologickou reflexi znova a "v novém klíči". Je třeba, abychom si

uvědomili několik prostých faktů. Ten, komu nasloucháme, určuje, co slyšíme. To, kde stojíme, spoluurčuje to, co vidíme. To, co děláme, určuje, kdo vlastně jsme. To, odkud přicházíme, říká mnoho o tom, kam jdeme - ale docela spoutat nás to nemusí.

Ti, kdo pomáhají artikulovat nové dírázy v teologické řeči, jsou především lidé utlačovaní, vykořisťovaní, ti, kdo nemají hlas, kdo se ocitli na okraji. Jsou to ženy, barevní, lidé fyzicky a mentálně handicapovaní, obyvatelé Asie, Afriky, Latinské Ameriky. Je to matka v Kalkutě, jejíž děcko právě zmřelo hladem. To je situace, kterou žádná teologická reflexe nemůže nevzít na zřetel. McAfee Brown cituje rabína I. Greenberga, který předkládá vzhledem k židovské genocidě během druhé světové války jiný pracovní princip: "No statement, theological or otherwise, should be made that would not be credible in the presence of burning children."¹²

Jaký závěr z toho vyvozuje McAfee Brown? Napříště mu půjde o teologii, která štěstí dětí bude klást nad finesy metafyziky. Taková teologie obстоjí i v každém jiném ohledu. Bible byla původně revoluční knihou. My jsme ji ochotili. Byli jsme zvyklí registrovat, jak byla bible čtena v Tübingen a Marburku. Nyní si musíme všimat toho, jak je bible čtena v Solentinu nebo Sowetu. Objevují se dvě různé bible - to závisí na perspektivě, v níž je bible čtena. Jedna perspektiva obratně ospravedlnuje západní měšťanský svět. Druhá klade otázník nad předpoklady této kultury a poskytuje stavební kameny k tomu, aby byl vytvořen svět alternativní. McAfee Brown se pokusil shrnout, co to pro něho znamená v další teologické práci:

1. Geografický moment, který je třeba vzít s naprostou vážností, je hlas třetího světa. Být otevřen pro hlas třetího světa znamená také otevřenosť pro ty, kdo jsou v mé blízkosti vykořisťováni, kdo jsou chudí z důvodů rasových, sexistických, kulturních atd.

2. Historicko-kulturní prvek, na nějž musí "teologie

v novém klíči" reagovat, je judaismus v situaci po genocidě (post-holocaust). Dialog se synagogou nepatřil k silným stránkám křesťanstva. Zabíjeli, mučili, manipulovali a diskriminovali jsme židy, že je to hanbu našich křesťanských dějin. Provždycky padá stín na sebespokojenou a triumfující ortodoxii. V minulosti nění mnoho teologií, které by byly věrohodné v pohledu na děti pálené v koncentračních táborech. Teologie je proto uložena skromnost, pokora a pokání tváří v tvář kolektivní odpovědnosti za zlo v minulosti a přítomnosti.

3. Třetí prvek je metodologický. Víra k nám nepřichází ve formě teologie (zejména ne systematické teologie), nýbrž v podobě příběhů. Systémy vyrůstají z příběhů. Fascinující příběhy jsme proměnili v nučné systémy. Musíme však znova objevit příběh, máme-li obnovit víru pro naše dny. Úkolem teologie dnes je říci starý příběh tak, že posluchač se v něm najde, že přijme starý příběh jako příběh svůj.

V této studii není místa pro to, abych obšírněji uváděl příklady nové a inspirující teologické reflexe, k níž v posledních letech dochází v zemích třetího světa i jinde. Zmiňme alespoň několik jmen a typů teologického přístupu: J. Cone a G. S. Wilmore (černá teologie v USA), G. Gutierrez, H. Assmann a J. Miguez-Bonino (teologie osvobození v Latinské Americe), J. Mbiti (Uganda) a A. Adegbola (Nigérie), M. M. Thomas (Indie), Ch. S. Son (Tchaj-wan), K. Kitamori a K. Koyama (Japonsko). Jdeme vstřík teologickému pluralismu, který nemá obdobu v dějinách církve. Svědčí o tom i vzrůstající počet prací psaných z hlediska tzv. feministické teologie (E. Moltmann-Wendel, L. Russell, G. Halkes, G. Scharffenorth).

VI.

Závěrem se pokusme pozitivně říci, co je podstatou teologické práce a v čem se může uplatnit služba teologie dnes

a zítra.¹³

Ani uprostřed revolučních změn není teologická reflexe nicím jiným než předběžným pokusem o vyjádření křesťanovy víry - a to způsobem, který je relevantní v dané situaci. Teologické myšlení, které má pomoc, je zaměřeno k určitému místu a k určitému dějinnému okamžiku. Je to pokus, který je podnikán jen váhavě a slovy, poznamenanými lidskou křehkostí. Realita, o níž svědčí evangelium, neskonale přesahuje všechny naše pokusy o její postižení a artikulaci. Trvalým úkolem teologie je znova a znova zápasit o postižení této pravdy a o způsob, jak nejlépe a nejúčinněji sdělit výsledky tohoto zkoumání.

Teologie se rodí ve společenství víry. Je to řeč víry. Zároveň je její kritickou funkcí. Reflektuje život církve, osvětluje a vyjasňuje naši teoretickou i praktickou činnost. Znovu odkrývá význam biblických pojmu, obrazů a křesťanských symbolů. Nové pokusy o teologický výraz jsou odpověďí na měnící se situaci. Zároveň jsou kritickým otazníkem nad výsledky teologické práce v minulosti.

Kde je teologická práce ve smyslu praxeologie (úzkého seřízení teorie a praxe) konána v rámci konkrétního společenského zapojení a je orientována na naděje a zklamání dnešního člověka, kde je solidární s lidmi potřebnými, hladovými a utlačenými, tam může teologie nabýt nové závažnosti a může se stát inspirujícím faktorem nejen dovnitř církve, nýbrž může být mobilizující a dynamickou silou pro širší společnost. Teologie se může stávat užitečným nástrojem v procesu konscientizace (podle P. Freire¹⁴ uvědomění v nejširším smyslu) a humanizace, zbraní v zápací proti silám dehumanizace a mocnostem zla.

Teologická reflexe se týká celosti života naší planety - se všemi jeho nebezpečími, beznadějí, hrozbou sebezničení, ale také s lidskými úspěchy, sny a nadějemi. Jejím cílem je uzdravovat, osvobozovat, pozvedat a obohatcovat. Zabývá se otázkami osobní i společenské identity. Pokud jde o styl, může se

teologická reflexe vyjadřovat v pojmech, doxologii, uměleckých formách a v jiných formách komunikace. Neobrací se toliko k rozumu, nýbrž má na mysli člověka i v jeho poloze citové a smyslové. Jde jí o smysl lidské existence. Teologie nám pomáhá, abychom viděli a potvrzovali nekonečnou hodnotu lidského života. Křesťanské myšlení, pročistěně teologickou prací, může naplnit specifickým obsahem lidskou touhu po míru, svobodě a spravedlnosti. Základem naší pro-existence (života pro druhé) je inkarnace a kenósis Ježíše Krista.

Úspěchy vědy a techniky můžeme přijímat jako dary Boha Stvořitele, které jsou dány k naší dispozici a mají nám pomoc splnit naše úkoly. Teologická reflexe požaduje od techniky, aby byla ohleduplná a přátelská k životnímu prostředí (umweltfreundlich).¹⁵ Je kritická k přehnaným nárokům vědy. Je také kritická k jaktémukoli status quo.

Může nám pomoci i lépe porozumět neklidu a protestu dnešní mladé generace, která - nejednou za podpory starších vrstevníků - požaduje hlubokou strukturální přeměnu společnosti a usiluje o nový životní styl. Také církevní řady a struktury vyžadují, aby byly neustále zkoumány ve světle evangelia a aby nebyly na překážku v práci zvěstování.

Naše křesťanská solidarita s utištěnými a utlačenými bude věrohodná jen tehdy, jestliže my křesťané budeme také aktivně bojovat o nutné společenské změny. Experti naznačují, že je v lidských silách zmenšovat a překonávat napětí mezi bohatými a chudými v tomto světě. To není technický problém, nýbrž otázka mravní, obracející se a apelující na lidskou vůli. Teologie se může stát mobilizující a burcující silou, jež upozorňuje lidské svědomí i veřejné mínění na tento problém.

Předním úkolem teologie však zůstává vykládat (interpretovat) evangelium člověku dneška a zítřka. Je však třeba činit to v perspektivě ekumenické. To znamená vynášet význam jednoty církve ve světě, která je povolána k tomu, aby byla příslibem a předobrazem jednoty světového společenství. Jakkoli se toto

světové společenství zdá být utopii, přece se stává v našem ohroženém světě den ode dne naléhavějším imperativem.

Poznámky

- 1 K. Barth, *Offenbarung, Kirche, Theologie* (1934), str. 34.
- 2 V této části navazuji na knihu H.-J. Krause "Reich Gottes: Reich der Freiheit" (Neukirchen 1975). Dále upozorňuji na heslo Theologie v RGG³ a na sborník "Theologie - was ist das?" (hrsg. von Georg Picht und Enno Rudolph), Stuttgart 1977.
- 3 H. Vogel, *Grundfragen des Studiums der Theologie*, Berlin 1957, str. 44.
- 4 J. L. Hromádka, Theologie jako věda, in: *Theologia Evangelica*, ročník IV, 1951, str. 27-40.
- 5 W. Pannenberg, *Wissenschaftstheorie und Theologie*, Frankfurt/Main 1973, str. 329n.
- 6 M. Buber, *Ich und Du* (1923). Česky "Já a ty" vyšlo v edici Váhy v Praze 1969.
- 7 K. Barth, *Einführung in die evangelische Theologie*, Zürich 1962, str. 190n.
- 8 H.-J. Kraus, op. cit., str. 77nn.
- 9 J. L. Hromádka, *Theology Between Yesterday and Tomorrow*, Philadelphia 1957, str. 71n.
- 10 Richard Shaull, *Befreiung durch Veränderung*, München-Mainz 1970.
- 11 Robert McAfee Brown, *Creative Dislocation - The Movement*

of Grace, Nashville 1980 - zejména kapitola "Theology in a New Key" (str. 124-132). Srv. také od téhož autora "The Pseudonyms of God" (Philadelphia 1972).

- 12 R. McAfee Brown, Creative Dislocation, str. 127.
- 13 Srv. This Happened at Nyborg VI (Report of the 6th Assembly of the Conference of European Churches 1971), str. 68-71. Byl jsem v Nyborgu autorem této části sekce I.
- 14 P. Freire, Pedagogy of the Oppressed, New York 1970; Cultural Action for Freedom, 1970 (Penguin Books 1972); Education for Critical Consciousness, London 1973.
- 15 Srv. G. Liedke, Im Bauch des Fisches (Oekologische Theologie), Stuttgart 1979.

Bibliografie Josefa Smolíka 1972 - 1980

(Navazuje na bibliografii uveřejněnou v Křesťanské revuji XXXIX, 1972, 54-58; doplňuje soupis literární činnosti v letech 1972-1978, který byl uveřejněn v Ročence Komenského evangelické bohoslovecké fakulty 1979, str. 32-57.)

Zkratky:

CV	- Communio viatorum
ČB	- Český bratr
CFK	- Christliche Friedenskonferenz (Christian Peace Conference)
Kj	- Kostnické jiskry
KR	- Křesťanská revue
SAT	- Studie a texty Komenského fakulty
(r)	- recenze, referát
t.	- tamtéž

1972

Biblické úvahy ve sbírce Na každý den 79-82. - Semper reformanda : Evangelický kalendář, 54-59. - Náš pokus o východisko a řešení : Poslání a cesta církve (příručka synodní rady), 43-49.

Komenského zbožnost ČB 34-37. - Svěží sedmdesátník t. 107. - Úvodníky v KR 1-2, 25-26, 73-74, 97-98, 121-122, 145-146, 169-170, 193-194, 217-218. - Je Bůh krásný? t. 195-197. - Kérygmatický Ježíš t. obálka č. 5. - Poslední Augustova léta t. 34-39. - Profesor J. B. Jeschke t. 150-158. -